

Сабіна Айдунівна Іванчук,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти,
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,
пров. Учительський, 1, м. Слов'янськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена актуальній проблемі дошкільної освіти – вихованню основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку. Запропоновано критерії з відповідними показниками: спонукальний (наявність потреби та інтересу до споживчих явищ; усвідомлення залежності задоволення своїх потреб і потреб сім'ї від праці батьків), знаннєвий (обізнаність зі змістом елементарних споживчих понять; розуміння зв'язків між задоволенням потреб людини та наявністю відповідних товарів і послуг як результату праці людей різних професій), продуктивно-рефлексивний (участь у спільній праці з іншими дітьми та дорослими для задоволення особистих і групових потреб; прояв навичок бережливості (догляд за речами) та економності (наявність ощадливості у продуктивній діяльності); самооцінка, взаємооцінка поведінки ощадливості) та завдання для визначення вихованості основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку. За кожним критерієм були проведені бесіди, анкетування, вивчення документації, спостереження за проявами показників і підсумовані загальні результати; проаналізовані з позиції розуміння дітьми явищ культури споживання та визначені перспективи виховного процесу. Розкрито зміст діагностичного обстеження, представлено кількісний та якісний аналіз рівнів вихованості основ культури споживання у старших дошкільників.

Ключові слова: діти дошкільного віку, економічне виховання, основи культури споживання, концепція сталого розвитку, спонукальний, знаннєвий, продуктивно-рефлексивний критерії.

Вступ

Сучасні інтеграційні процеси, пов'язані зі входженням України до європейського простору, зорієнтовані на зміну якості життя кожного громадянина країни. Державна політика гарантує суспільству ефективне функціонування правового поля, зокрема реалізацію й усвідомлення споживчих прав як одного з показників якості життя людини. У зв'язку із цим набуває актуальності завдання розвитку споживчої освіти на всіх ланках освітнього процесу. Особливої уваги потребує виховання основ культури споживання у дітей дошкільного віку, а також раціонального економічного мислення й економічної поведінки.

Розуміння культури споживання передусе вихованості цієї риси та усвідомленому використанню у повсякденні, тому означене питання потребує окремого вивчення з метою визначення відношення сучасних дошкільників до культури споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що питання культури споживання особистості вивчалося у зв'язку з дослідженнями проблеми економічної компетентності суспільства. Зокрема, питання формування споживчих знань у дітей дошкільного віку були висвітлені у дослідженнях Н. Грама, Г. Григоренко, Р. Жадан та ін., які були присвячені економічному вихованню дошкільників, та у доробках Н. Гавриш, О. Пометун з проблем освіти для сталого розвитку дітей дошкільного віку.

Мета та завдання

Мета статті полягає в аналізі та виявленні рівнів знань дітей старшого дошкільного віку щодо особливостей розуміння основ культури споживання.

Завдання:

- 1) експериментально перевірити особливості розуміння культури споживання дітьми старшого дошкільного віку;
- 2) виявити рівні вихованості основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку;
- 3) виокремити чинники, що впливають на становлення основ культури споживання у дітей дошкільного віку.

Методи дослідження

Для виявлення рівнів вихованості основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку використувалися критерії та показники, виділені нами на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень із проблеми: спонукальний, знаннєвий, продуктивно-рефлексивний.

Спонукальний критерій ми визначаємо першим та системоутворювальним, тому що від мотивації залежить моральна спрямованість діяльності особистості, весь її культурний комплекс. Система мотивів виконує регулятивну функцію в процесі розуміння моральних явищ та сприяє формуванню стійкого прагнення дітей до культурного розвитку та зростання. Спонукальний критерій вказує на самореалізацію дітей як споживачів у повсякденній діяльності в умовах дошкільного закладу та родини, під контролем чи без нього, на рівень сприйнятливості основ культури споживання, на потребу реалізації досвіду культури споживання у вирішенні проблем. Він був визначений наступними показниками: наявність потреби та інтересу до споживчих явищ; усвідомлення залежності задоволення своїх потреб і потреб сім'ї від праці батьків. Для визначення вияву показників спону-

кального критерію були застосовані методика №1 «Гра-вибір» та методика №2 індивідуальні бесіди за серією картинок.

Показник спонукального критерію: наявність потреби та інтересу до споживчих явищ досліджували за допомогою методики №1 «Гра-вибір». Метою цієї методики було виявити у старших дошкільників інтерес до навколишнього життя та споживчих явищ. Процедура проведення включала використання схематичного зображення об'єктів світу навколо зображення дитини, позначки інтересів (червоні сердечка, жовті квадратики, зелені кружечки), образотворчі засоби для виготовлення власних позначок. Інструкція для дітей була такою: уважно роздивитися та назвати, що означають схематичні зображення, у центрі яких намальована дитина, впевнитися, що всі позначки зрозумілі, уявити себе цією дитиною і пограти в «Гру-вибір». Зробити вибір та означити всі вибори позначками ситуацій довколишнього життя та споживчих явищ (9 ситуацій: купуємо товари, користуємося транспортом, чистимо одяг, одягаємося за погодою, відвідуємо ательє, виготовляємо подарунок, прибираємо оселю, зберігаємо енергоресурси, розповідаємо про професії дорослих). Червоними сердечками треба було позначити найбільш цікаві ситуації довкілля, найцікавіші споживчі явища. Жовті квадратики означали, що дитина перебувала в цій або споживчій ситуації. До інструкції додано умову, що кожна дитина може самостійно придумати та виготовити додаткову позначку для ситуацій довкілля або споживчих явищ, які хотілося б пізнати.

Наступний показник спонукального критерію – усвідомлює залежність між задоволенням своїх потреб і потреб сім'ї та працею батьків – було досліджено за допомогою методики №2 – індивідуальної бесіди з дітьми за серіями сюжетних картинок.

Метою цієї методики було виявлення рівня ціннісного ставлення до світу природи, праці людей та її результатів. Процедура виконання: дітям було запропоновано розглянути серії сюжетних картинок, пов'язаних одним сюжетним змістом за темами: «Мое і наше», «Зберігаю подарунки природи», «Робимо подарунки з паперу» [3]. Дітей попросили проаналізувати поведінку персонажів. Наприклад, перша серія картинок «Мое і наше» (за оповіданням В. Осєєвої «Печиво») містила п'ять картинок. Діти відповідали на запитання експериментатора: «Чому героїв можна назвати сім'єю? Як ти вважаєш, що хлопчики думали вчинити з печивом? Чому вони не пригостили бабуся і маму? Як треба було вчинити? Чи зрозуміли хлопчики, що вчинили погано? Якби хлопчики були твоїми братиками, що ти їм сказав?

Цінність цієї методики полягала у тому, що дитина, яка розуміє, про що йдеться, могла пояснити представлену серію сюжетних картинок із позиції свого досвіду. Таким чином, ми актуалізували наявний споживчий досвід дітей і виявили, чи розуміють діти основи культури споживання.

Знанневий критерій включав знання дітей про суть економії та бережливості, сутність навчально-ігрового проживання життєвих ситуацій. Набуті знання не є статичними, вони проявляються в діяльності і не усвідомлюються без умінь оперування ними. Для виявлення знаннєвого критерію були включені показники, які саме демонструють розуміння культури споживання дітьми: обізнаність зі змістом елементарних споживчих понять; розуміння зв'язків між задоволенням потреб людини та наявністю відповідних товарів і послуг як результату праці людей різних професій. Показники знаннєвого критерію спостерігалися за допомогою методики №3 «Педагогічні ситуації» та методики №4 «Поросята будуть дім». За допомогою методики №3 «Педагогічні ситуації» досліджували показник – обізнаність зі змістом елементарних споживчих понять. Метою її використання було вивчення рівня споживчої обізнаності дітей старшого дошкільного віку, володіння лексику з означеної проблеми. Для дітей була підготовлена добірка педагогічних ситуацій. За інструкцією методики вони знайомилися із педагогічними ситуаціями та розв'язували їх. Три ситуації методики, пов'язані зі споживчими поняттями (економія, бережливість, реклама), показали, чи надає дитина відповідь, чи виявляє споживчу обізнаність, як володіє споживчою лексику.

Наступний показник знаннєвого критерію – розуміння зв'язків між задоволенням потреб людини та наявністю відповідних товарів і послуг як результату праці людей різних професій – було досліджено за допомогою методики №4 «Поросята будуть дім». Її метою було визначення розуміння дітьми користі різних професій для реалізації спільної мети. За процедурою виконання дітям розказали, що поросята вирішили, що їм треба побудувати будиночок, тому що взимку буде холодно, вони змерзнуть. Необхідно допомогти дітям знайти майстрів, до яких звернуться поросята, щоб побудувати якісну хатинку. Діти пропонували варіанти споживчих рішень та тим самим демонстрували наявність цього показника. Слід відмітити, що саме показники знаннєвого критерію головним чином ілюстрували розуміння дітьми понять з основ культури споживання.

Продуктивно-рефлексивний критерій передбачав уміння використовувати усвідомлений та зрозумілий дитині досвід культури споживання у спеціально створених ситуаціях, знаходити рішення у відповідних життєвих ситуаціях. Продуктивно-рефлексивний критерій має такі показники: участь у спільній праці з іншими дітьми та дорослими для задоволення особистих і групових потреб; прояв навичок бережливості (догляд за речами) та економності (наявність ощадливості у продуктивній діяльності); самооцінка, взаємооцінка поведінки ощадливості. Показники продуктивно-рефлексивного критерію були визначені за допомогою методики №5 «Виготовлення печива» та методики №6 «Компетентні судді».

Показник «участь у спільній праці з іншими дітьми та дорослими для задоволення особистих і групових потреб» було досліджено за допомогою методики №5 «Виготовлення печива». Її метою було виявлення вміння дітей старшого дошкільного віку раціонально використовувати матеріальні ресурси, взаємодіяти у процесі спільної праці, корегувати власні дії для задоволення потреб. Процедурою проведення було передбачено організацію виготовлення і випікання печива. Щоб добре виконати роботу, їй треба робити якісно, як визначено інструкцією. Діти мають виготовити якомога більше продукту. Кожному учасникові дають тісто. Дитина розкочує його, вирізає формочками печиво, укладає його на деки. Вихователь-експериментатор підраховує кількість печива, виготовленого кожною дитиною, визначає, хто з них зробив його більше, пропонує замислитися, чому з однакової кількості тіста вийшла різна кількість продукції. Дітям потрібно було зрозуміти, що кількість печива залежить від раціонального використання тіста, товщини листа тощо.

Наступний показник продуктивно-рефлексивного критерію – прояв навичок бережливості (догляд за речами) та економності (наявність ощадливості у продуктивній діяльності); самооцінка, взаємооцінка поведінки ощадливості. Його дослідження проводили за допомогою методики №6 «Компетентні судді», метою якої було виявлення розуміння та наявності ощадливості і бережливості у дітей старшого дошкільного віку.

Бланки опитувальників були підготовлені для вихователів та батьків. Експериментатор пропонував заповнити заздалегідь підготовлені опитувальники батькам дітей, що беруть участь в експерименті (один із батьків відповідав на запитання опитувальника стосовно своєї дитини), та вихователям групи (заповнювали опитувальник стосовно кожної дитини у групі). Запропоновані запитання були підготовлені таким чином, щоб експериментатор через характеристику дитини з боку кількох осіб зміг ранжувати параметри, що досліджувалися, за ступенем їхньої значущості.

Опитувальник містив такі запитання: 1. Чи ставиться бережливо дитина до власних речей, іграшок, солодошів?; 2. Чи ставиться бережливо дитина до чужих речей та іграшок?; 3. Чи має дитина інтерес до накопичування дрібних грошей для омріяної покупки?; 4. Чи виявляє дитина інтерес до економії світла, води?

Для об'єктивності отриманих даних було введено додаткове запитання «Чи можете Ви сказати, що Ваша дитина – культурний споживач?».

За результатами проведення методик №1, 2, 3, 4, 5, 6 кожна дитина отримувала по кілька оцінок, які у сукупності характеризували прояв кожного із трьох критеріїв. Оцінки за розв'язання педагогічних ситуацій, оцінки за кожну з трьох серій картинок під час індивідуальних бесід, оцінки за результатами анкетування компетентних суддів надали можливість уточнити якість отриманих результатів. У зв'язку із цим, за кожною з означених методик оцінку ступеня про-

яву кожного критерію визначали на основі обчислення середнього арифметичного [6].

За кожним критерієм були проведені спостереження за проявами показників і підсумовані загальні результати; проаналізовані з позиції розуміння дітьми явищ культури споживання та визначені перспективи подальшого виховного впливу.

Результати дослідження

На основі отриманих під час дослідження результатів обстеження рівнів вихованості основ культури споживання за кожним із критеріїв було визначено загальний рівень вихованості основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до виділених критеріїв та показників було схарактеризовано чотири рівні вихованості основ культури споживання: високий, середній, достатній, початковий. Визначено, що рівні вихованості основ культури споживання у 136 дітей є такими: високий рівень – 6 дітей (4%). Ці респонденти виявили активну споживчу компетентність. Цікаво, що вони намагалися надавати поради як дітям, так і експериментаторам, активізували власний досвід, наводили ситуації із власного життя. Діти усвідомлено виражали свої бажання, які були пов'язані з матеріальним світом, але у ситуаціях вибору, організованих дорослими, показали вміння робити вибір на користь членів своєї родини, друзів. Вони поступалися власними бажаннями досить легко, обирали необхідні для близьких людей речі. На уявну пропозицію поступитися морозивом і купити ліки для папуги, що захворіла, саме ці діти легко обрали другий варіант і потім неодноразово уточнювали, чи все добре з твариною. При цьому дівчата Ірина С. та Оксана Р. користувалися власним досвідом лікування папуги, розповіли, де знаходиться краща ветаптека, як давати папугам ліки і як побачити, що птах одужав. Діти цього рівня виявляли заощадливість, вказували на те, що можна запитати у кількох аптеках ціну на ліки і придбати там, де дешевше, щоб вистачило на корм. Діти розуміють мету заощадження і впевнені, що так повинні робити всі, хто хоче мати багато грошей. Діти високого рівня вихованості основ культури споживання бережливо ставляться до речей, що виготовлені іншими людьми. Розповідають, як вони складають речі, доглядають за взуттям.

Важливо, що вони добре розуміють та пояснюють необхідність бережливого ставлення до природних ресурсів, товарів; відчують сімейну єдність, з любов'ю та повагою ставляться до членів власної родини і виявляють бажання піклуватися про них; мають глибоку для свого віку обізнаність щодо процесу споживання, розуміють його правила і дотримуються їх у власній поведінці; володіють простими поняттями з економіки, можуть пояснити їх зміст, застосовують у своєму мовленні.

Достатній рівень вихованості основ культури споживання показали 18 дітей (13%). Вони розуміють та висловлюють свої бажання, роблять між ними ранжування (що необхідно раніше, а що почекає), роблять зважений вибір у пропозиціях обрати щось одне

найголовніше для себе; набагато легше обирають щось для іншої дитини, при цьому необхідність чогось «втратити» не викликає у них негативних емоцій. Проте, раціональний та зважений вибір вони частіше роблять завдяки підказкам інших. Діти цього рівня розуміють, що таке потреби після пояснення дорослим, висловлюють їх, часто повторюючи тексти зразків. Для них було нескладно об'єднатися у команду для досягнення результату з виготовлення печива. Вони навіть були ініціаторами та активними учасниками дій. Виявляють бережливість, кажуть, що це важливо для того, щоб вистачило грошей, підкреслюють, що заощаджувати можна не тільки гроші, а і продукти, речі, матеріали для аплікації, ліплення тощо. Діти цієї групи використовують у власному мовленні елементарні економічні поняття, розуміють їх зміст, наводять приклади.

Задовільний рівень вихованості основ культури споживання ми виявили у 47 дітей (35%). Респонденти означеного рівня вихованості основ культури споживання усвідомлюють свої потреби, але не можуть здійснювати вибір між ними. У більшості випадків бажання швидко змінюються, носять епізодичний, емоційний та егоцентричний характер і, як наслідок, більше для себе, ніж для інших. Ці діти часто ставлять власні потреби вище потреб інших. Необхідність робити вибір між різноманітними власними потребами змушує їх хвилюватися, тому вибір, зазвичай, є незваженим і нераціональним рішенням. Ці діти знають, що батьки заощаджують, і вважають, що це доросла справа, а у них грошей немає, тож заощаджувати їм не потрібно. Діти виявляють домінування матеріальних цінностей, спостерігається споживацьке ставлення до довкілля (природного і соціального). Але вони не усвідомлюють, як це можна робити. Вони не відмічали ніяких потреб родини, не висловлювалися про батьків та їх бажання сімейного благополуччя, тому не виявляли бажання піклуватися про близьких людей (членів родини). Стверджують, що піклуватися треба про малих, і вони теж малі. Ці діти не змогли назвати більше двох процесів споживання, але розуміють більшість елементарних понять: послуги, товари, заощадження, економія, бережливість, але не можуть самостійно пояснити їх зміст і не використовують у власному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи / А. Богуш, Н. Луцан. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 256 с.
2. Григоренко Г. Виховуємо раціонального споживача / Галина Григоренко, Раїса Жадан // Дошкільне виховання. – 2012. – №1. – С. 16-19.
3. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун; за заг. ред. О. Пометун. – Д. : «Ліра», 2014. – 120с.

Результати засвідчили, що більшість – 65 дітей (48%) – мають початковий рівень вихованості основ культури споживання. Їх характеризує обмеженість і, у деяких випадках, несформованість знань споживчого характеру (про потреби, їх види та вибір, види та обмеженість ресурсів, гроші, бюджет тощо) заважає їм робити раціональний вибір у власних діях, бути економними, бережливими, призводить до проявів жадібності та користолюбства. Відсутність зорієнтованості більшості дітей на потреби вищого порядку розвиває в них споживацьке ставлення до оточення, намагання обійти правила культури поведінки в суспільстві, невміння встановлювати позитивні взаємини із суб'єктами споживчих відносин. Це вказує на необхідність проведення цілеспрямованої роботи з дітьми старшого дошкільного віку з метою підвищення в них рівня розуміння основ культури споживання, а потім і розвитку цієї важливої складової культури сучасної дитини.

Висновки

Метою педагогічного експерименту було визначення рівнів прояву вихованості основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку.

Проведений комплекс діагностичних заходів виявив, що переважаючими є початковий та задовільний рівні вихованості основ культури споживання.

Обмеженість і в деяких випадках несформованість знань споживчого характеру (про потреби, їх види та вибір, види та обмеженість ресурсів, гроші, бюджет тощо) заважає їм робити раціональний вибір у власних діях, бути економними, бережливими, що призводить до проявів жадібності та користолюбства. Відсутність зорієнтованості більшості дітей на потреби вищого порядку розвиває в них споживацьке ставлення до оточення, намагання обійти правила культури поведінки в суспільстві, невміння встановлювати позитивні взаємини із суб'єктами споживчих відносин. Це вказує на необхідність проведення цілеспрямованої роботи з дітьми старшого дошкільного віку з метою підвищення в них рівня вихованості основ культури споживання.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо в розробці єдиної програми та методичного забезпечення до неї з урахуванням принципу наступності у вихованні основ культури споживання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

4. Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія / О.П. Демченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 416 с.

5. Іванчук С.А. До проблеми визначення методологічних основ виховання культури споживання у дітей старшого дошкільного віку / С.А. Іванчук. // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред.

кол. : Побірченко Н.С. та ін]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Випуск №48. – 320 с.

6. Музика О.Л. Курсові роботи з психології : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.Л. Музика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 104 с.

REFERENCES

1. Bohush, A. (2008.) *Movlennievo-ihrova diialnist doshkilnykiv: movlennievi ihry, sytuatsii, vpravy [Speech-game activity of preschoolers: speech games, situations, exercises]*. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].

2. Hryhorenko, H. (2012). *Vykhovuemo ratsionalnoho spozhyvacha [Educate a rational consumer]. Doshkilne vykhovannia – Preschool education, 1*, 16-19 [in Ukrainian].

3. Havrysh, N., Saprykina, O., Pometun, O. (2014). *Doshkilniatam – osvita dlia staloho rozvytku : navch.-metod. posib. dlia doshkilnykh navch. zakladiv [For preschoolers - Education for Sustainable Development: teaching method. manual for preschool teachers. establishments]*. Donetsk: «Lira» [in Ukrainian].

4. Demchenko, O.P. (2014). *Vykhovni sytuatsii v osobystisno zorientovanomu prostori pochatkovoї shkoly : monohrafiia [Educational situations in the personally oriented space of elementary school: monograph]*. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].

5. Ivanchuk, S.A. (2014). *Do problemy vyznachennia metodolohichnykh osnov vykhovannia*

7. Bussey M. Global Education from a Neohumanist Perspective : A Musical Exposition / Marcus Bussey // *Journal of Futures Studies*. – August 2007. – № 12(1). – P. 25 – 40.

8. Katona G. Psychological Analysis of Economic Behavior / G. Katona. – N.Y. : McGraw-Hill, 1951.

kultury spozhyvannia u ditei starshoho doshkilnoho viku [To the problem of determining the methodological foundations for the culture of consumption in children of the senior preschool age]. Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly : zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny – Psychological and pedagogical problems of the rural school: a collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, 48. [in Ukrainian].

6. Muzyka, O.L. (2007). *Kurovi roboty z psykholohii : navch. posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Coursework on Psychology: Teaching. a manual for students in higher education]*. 2nd ed. rev. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

7. Bussey, M. (2007). Global Education from a Neohumanist Perspective : A Musical Exposition. *Journal of Futures Studies, 12(1)*, 25-40.

8. Katona, G. (1951). *Psychological Analysis of Economic Behavior*. N.Y.: McGraw-Hill.

Sabina Ivanchuk,

*PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), senior lecturer,
Department of Preschool Education,
State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”,
1, Uchytelskyi lane, Slaviansk, Ukraine*

PECULIARITIES OF UNDERSTANDING THE BASIS OF CULTURE OF CONSUMPTION BY SENIOR PRESCHOOLERS

The paper deals with a relevant issue of preschool education, namely the education of the bases of the culture of consumption in children of the senior preschool age. The study involved 136 senior preschoolers. The following criteria with relevant indicators for assessing the level of the respondents' culture of consumption have been distinguished: inductive (the need for and interest in consumer phenomena, awareness of the dependence of satisfying their needs and needs of the family on the work of their parents), cognitive (awareness of the content of elementary consumer concepts, understanding the relationship between satisfaction of human needs and the presence of relevant goods and services as a result of the work of people of different professions), productively-reflexive (participation in joint work with other children and adults to meet personal and group needs, displaying economical habits (care of things). According to every criterion the children were suggested to perform different tasks and were involved in various activities. The carried out assessment has revealed that the primary and satisfactory levels of the maturity of the culture of consumption prevail in the group of the respondents. Limitedness and, in some cases, the lack of knowledge of the consuming nature (on needs, their types and choices, types and limited resources, money, budget, etc.) prevents children from making a rational choice in their actions, being economical, which leads to manifestations of greed and covetousness. The lack of most children's focus on the needs of higher order develops their consumer attitude to the environment, an attempt to circumvent the rules of the culture of behavior in the society, inability to establish positive relations with the subjects of consumer relations. This indicates the need for purposeful work with children of the senior preschool age in order to increase their level of the maturity of the culture of consumption.

Keywords: children of preschool age, economic education, bases of culture of consumption, concept of sustainable development, inductive, knowledge, productive and reflexive criteria.

Подано до редакції 01.11.2017